

KDO IZ MENE POJE:
LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

Vsebina:

Lado BRUN	V gneči vsakdanjosti (poezija)
Valentin CUNDRIC	Jantarjev dan (poezija)
Miha KLINAR	Krčme (poezija)
Miha KLINAR	Stara harmonika (poezija)
Miha KLINAR	Silvi (poezija)
Miha KLINAR	Mrtvi drevored (poezija)
Miha KLINAR	Poslednji obraz (poezija)
Miha KLINAR	Zdravica pozabljenih (poezija)
Miha KLINAR	Pet minut čez polnoč (proza)
Andrej KOKOT	Nekdanjemu kmetu (poezija)
Andrej KOKOT	Moja vas (poezija)
Andrej KOKOT	Moja pot (poezija)
Jože KOSIR	Nekoč je vprašal (poezija)
Henrik LUZNIK	Ti nisi nič (poezija)
Valentin POLANSEK	Povešt delavca (poezija)
Valentin POLANSEK	Pesem moje matere (poezija)
Valentin POLANSEK	Ob Klopinskem jezeru (poezija)
Marjan STARE	V dimu (poezija)
Marjan STARE	Moj dom (poezija)
Marjan STARE	Večer pred plavži (poezija)
Cvetko ZAGORSKI	Sodobna balada (poezija)
Cvetko ZAGORSKI	Sugišima Moritoku (poezija)
Cvetko ZAGORSKI	Riba na kamnu (poezija)
Cvetko ZAGORSKI	Trije rekviziti — Cigarete — Letak — Pisalni stroj (proza)

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Številka 1

Jesenice, 31. julija 1970

Z literarno — umetniško prilogo *Zelezarja*, ki naj bi ob ustreznih finančnih podporah tudi izventovarniških dejavnikov, izšla trikrat do štirikrat letno, želimo povezati vse umetniške ustvarjalce gornje Gorenjske in tiste domačine, ki živijo izven Jesenic in umetniške ustvarjalce našega porekla živeče onstran Karavank. K sodelovanju pa je pot odprta tudi drugim. Ta krog literatov, glasbenikov, likovnikov in drugih kulturno-prosvetnih delavcev, se bo povezoval v kulturno-umetniškem klubu Tone Čufar pri občinski Zvezi kulturno-prosvetnih organizacij Jesenice, za kar so temeljni že postavljeni. Klub pa se bo svoji programski zasnovi poskušal čimbolj uveljaviti tudi kot kulturno — umetniški in estetski oblikovalec na tem področju.

Literarna priloga, ki smo ji dali delovni naslov *LISTI*, naj bi s svojo vsebino, ki mora zasledovati predvsem humanistične vrednote v naši kulturi prispevala tudi k estetsko-humanističnem osveščanju delovnih ljudi. Prikazovala naj bi umetniško tvornost tako tistih ki se poklicno, kakor tistih, ki se amatersko ukvarjajo z literaturo, likovno, glasbeno, ali drugo umetniško dejavnostjo na tem območju. Pri tem nas je vodilo tudi to, da v teh odnosih (samoupravnih) postajajo delo, znanje in kultura temeljni proizvodni in povezovalni dejavniki razvoja družbe in poglobljanja socialističnih odnosov.

Hkrati pa naj bi naša priloga prispevala svoj delež tudi borbi proti vsakodnevni kiču in plaži in proti vsem mogočim ekstremnim modernizmom, ki s socialistično etiko in humanizmom nimajo nič skupnega. Pri tem nas bodo vodila estetska in idejna merila socialistične kulturne politike.

Z umetniško — literarno prilogo *Zelezarja* želimo umetniške stvaritve čimbolj približati delovnemu človeku in jih na ta način tudi vključevati k oblikovanju in uresničevanju socialistične kulturne politike.

Prepričani smo, da se bo ob uresnitvi naših zamisli, v prihodnji prilogi krog sodelavcev najmanj podvojil. Veseli pa bomo tudi vaših pripomb, idej in spodbud.

Henrik Lužnik

Ti nisi nič

Ti, ki si rekel,
da sem nič.

Ti, ki me gledaš,
kot bi me ne bilo.

Ti, ki se domišljaš,
da si nebo.
Ti, ki pozabljaš,
da v meni je moč.

Moč, da z rokami
ruval bi hraste.
Moč, da bom vselej
krivic rušil zidove
in da bom zdrobil,
če mi na roke jih daste,
tudi okove.

Te roke
samo še grabijo.

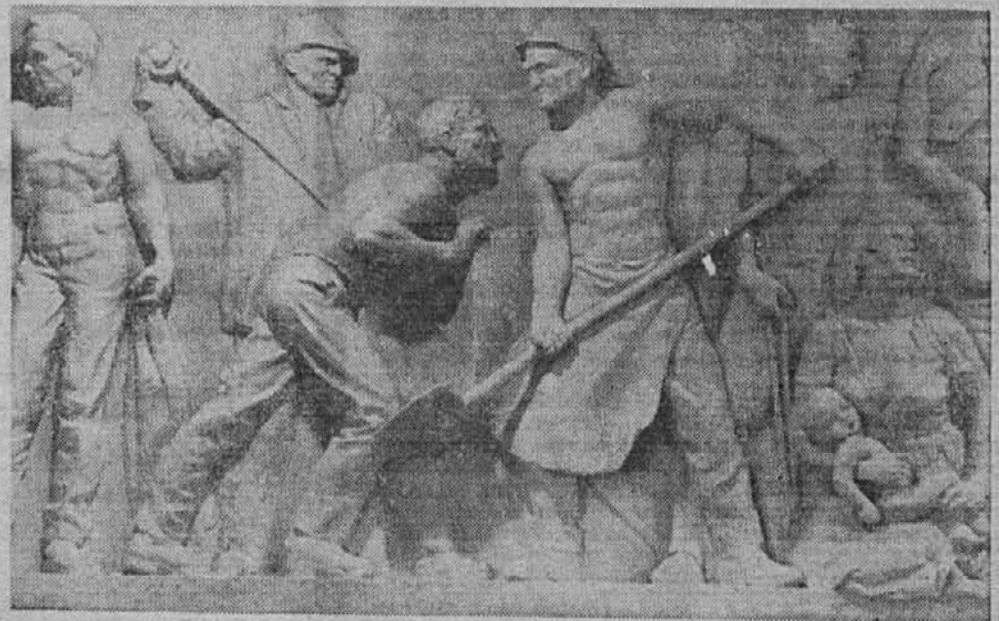
Te roke
samo še
trgajo
da čimveč
natrgajo
da čimveč
nagrabijo.

In še takrat
kadar se
po dekliških
telesih
sprehajajo
ne ljubijo
ne božajo
marveč kradejo.

Lado Brun

V gneči vsakdanjosti

Te roke
ne poznajo
usmiljenja.

Trije rekviziti

Cigarete

NATANČNO se spominjam poti v vas: po kolovozu, ki pe-
lje čez nagujena polja, košenine in mimo rohidovja, prideš
do osterga ovinka, s katerim se kolovoz ogne za moža visoki,
srmi pečini. Vrh pečine stoji kapelica. Takoj za ovinkom se
ti odpre pogled na vas in na koruzne njive pod njo. V tistem
letnem času so bile vse eno samo koruzno strnišče. Niže dolj
so gozdovi, za njimi dolina in v daljavi, iz vasi nevidno me-
stece Križevci.

Tisti ovinek mi je ostal za zmeraj v spominu, vidim ga kot
izsekanega, povzdignjenega nad pokrajino kot simbol nečesa
bolečega, nenadnega...

Po neprespani, vznemirljivi noči — napadli smo mestece
Zlatar v dolini in se spet unaknili v kalniške hribe — sem
si na drugem koncu vasi poiskal streho v neki bajti, zasedel
klop pod oknom in se predal lenarjenju in dremanju. Vsa
vojska, več sto ljudi, je dremala, jedla, postopala po vasi in
se predajala samozadovoljstvu nad uspelo akcijo v dolini,
nad svojo številčnostjo in oborožitvijo.

Iz dolgočasja sem se okoli polneve posprehodil po vasi:
vegaste kože iz blata, le redkokatera iz kamna ali opeke; zvo-
žena, zanemarjena cesta z dvema globokima kolesnicama; še
bolj zanemarjena, blatna dvorišča, podoba jesenskega razde-
janja, ko so na vrsti le še zakoli s klobasami, pitjem in lič-
kanjem pa dolge noči; preplašeni vaščani, ki sklonjen steče
čez cesto k sosedu in mu ne vidiš v obraz; otroški noski in
radovedne ženske oči za šipami.

Pogledal sem v štab v zidani, nadstropni hiši na drugem
koncu vasi. V izbi, levo od veže, sem zagledal ob telefonu,
ki so ga kdove zakaj in od kod napeljali v štab — bila je
pač spet ena izmed štabskih skrivnosti — visokega čednega
tridesetletnega človeka v civilu, nemirnih sivih oči. Hlastno
me je pogledal, ko da sem ga zmotil pri nujnem delu. Že
pri pozdravu, sva spoznala da sva oba Slovenca. »Od kod?«
sem ga vprašal.

»Z Jesenic! Glej no, jaz tudi! Bil je presenečen, jaz pa
sem se razveselil rojaka in ga zasul z vprašanji: če pozna
tega in tega, če je ta in ta še živ. Posamezna vprašanja še
ni bil nisem prav končal, ko mi je že začel zatrjevati, da pozna
tega in tega človeka, da je živ, da je vse v redu. Ta njegova
hitrica, to hlipavo pritrjevanje mi je zaprlo usta. Obdajal se
je z gostobesedjem kot s ščitom, ki naj ga obvaruje neprijet-
nih vprašanj, tako se mi je zdelo. V eni sapi, ko da hoče
prestrčiti moje še neizgovorjeno vprašanje, mi je pojasnil, da
je telefonist in da bo povezal vse partizansko področje. Vmies
je vrič neke številke, nekoga klical, ga spraševal, če sliši,
se nenadno in prisiljeno zahehetal in onemu onstran žice
nekaj pritrjeval.

Iz štaba sem odhajal poparjen; rojaka, pa si nisva nič
povedala; samo pritrjeval je, ne enega imena ali dogodka ni
sam povedal. »Poznaš družino N. N.« »O, seveda jo poznam,
kako ne!« »Kaj je z njimi?« So še vsi doma?« Od kod se je
vzel? Kako se je vsilil?

— Vrag z njim! To je štabaska stvar!

Vsa ta vprašanja so ostala tisto opoldne brez odgovora,
neizražena. In ostala bi taka zmeraj, pokopana globoko
na dnu duše, na smetišču tisočev srečanj, obrazov, besed, ki
jih človek zanemari, da se sčasoma nakopičijo v veliko, težko
gmoto... Ostala bi taka, ko se ne bi spomnil telefonista spet
naslednji dan, zgodaj zjutraj, da ga ne pozabim nikoli več.

Ob dnevu smo se zvrstili v kolono in se začeli leno pomi-
kati nazaj skozi vas, proti kapeli na skali. Le-da za kapelo
zdaj ne bi zavili v dolino, ampak na desno, v smeri naše
»domovinske občine«, proti Ivanču. Bil sem v koloni med
zadnjimi, oprtan z nahrbtnikom in s težkim pisalnim strojem
v rokah. Počasi sem se prestopal, še majav in dremav od
dolge, spokojne noči.

Pa tudi dan je bil tak: zameglen, len in negiben.

Tedaj je zadonela s sprednjega konca vasi bučnica. Buč-
nica, kakršne so v navadi samo v vojnem času: iznenada za-
drdra mitraljez, bobneče se razpoči mina. Ljudi, živali, vse
ozračje spreletij srh, čutil se napno do nemogočnosti. Ptice
sfrfotajo, divjad se splaši.

Tisto jutro je zadržalo kar več mitraljezov in čez nekaj
hipov je kolono butnila v neredu nazaj, proti koncu vasi,
zmedena, ko da jo je pahnil kdo iz sna, brez vodstva. Ustaši
so pričakali čelo kolone na pragu vasi, za tisto skaljo in kapelo
na ovinku.

Umikanje brez reda, beg. Nič ne zadržal borcev, jih sku-
šal pomiriti, razvrstiti. Vse je drvelo — eni med hiše, drugi
v breg nad vasjo, večina pa po strmini navzdol. Tudi jaz sem
se pognal po koruznem strnišču. Ne bi rekel, da sem tekel.
Tega občutka nisem imel. Zdelo se mi je, da plavam, da se le
včasih dotaknem zemlje, toliko da se odbijem in spet zapla-
vam... Tam gori v vasi pa je še kar naprej drdralo in kljub
neznansko opravi, ki sem ga imel s seboj in s svojimi
udi, sem v domišljiji jasno ugledal tisti ovinek, skaljo, kapeli-

(Nadalj. na 3. str.)

Sodobna

balada

Ona je bila uradnica.
On uradnik.
Ona je postala direktorska tajnica,
on ostal uradnik.

To je bilo takrat,
ko so predmeti
nastopili svojo pot,

Najprej so bili predmetki.
Blesteci, ličnih oblik,
uvoženi,
ali vsaj iz tujega materiala,
le za okras.

Potem so bili predmeti,
bolj praktični,
večji
in prinašali so jih postrežčki.
In potem je prišel predmet,
stopil je mednju,
stopil je vanjo
bleščeč, dolg, hiter,
bil je pod njo,
nad njo,
od vseh strani
in ona je bila v njem,
njegova.

To je bilo že takrat,
ko so zavladali svetu
predmeti,

ki so jih eni imeli,
drugi ne,
in potem ni ona
več imela predmetov,
predmeti so imeli njo,

bili so zmeraj novi,
večji,
svetlejši
in bilo jih je zmeraj več,

zasuli so jo,
izginila je,
med predmeti predmet —

joj, kaj če predmeti kdaj oživijo,
a ona ostane predmet med njimi!
pa na srečo to ni mogoče,
ker to je že pravljica —

pač pa se je predmet med predmet
postarala

pobral jo je rak
direktorjeva kap
uradnika kralj alkohol
ostali so le predmeti
p r e d m e t i
PREDMETI
in ta protokol.

Riba na kamnu

Riba na kamnu
hlastno usta odpira
iz škrj ji je kaplja
krvi izstopila

S svetlimi očmi
gleda

Vidi ribiča?
Vidi moj obraz?
Vidi sonce
in galebe pod njim?

Kaj si o ribiču misli
o soncu
o galebih
o meni

(Iz cikla »Ribarjenje«)

Sugišima

Moritoku

Poglej skozi lino
kako se obala odmika
pritisni rumeno lice k steklu
in povej
kako ti je pri srcu
Sugišima Moritoku

Pol leta je komaj preteklo
kar te je oče
šestnajstletnega
za tri vreče riža
na tunolovko prodal

Rumenopolt
slan
ožgan
si zasedel
nocoj se v naši kavarni
naše pesmi poslušal
pil pivo iz našega hmelja
žganje iz sliv
razmetaval drobiž
ki ga nisi poznal
vpil čudne besede
in po mizi bil

dokler te ni patrola
na ladjo odvekla
kapitan premikastil
in pod palubo nagna.

Glej skozi lino
kako se tuja obala odmika
pritisni rumeno lice
k okroglemu steklu
in povej
kako ti je pri srcu
Sugišima Moritoku

(Iz cikla »Ribarjenje«)

Jantarjev dan

1.

*kovina ptičjih jat
žari kot zreli mak
skoz violinski grad*

*za ta korak
smo se pripravljali
smo se obnavljali*

*rožo teles
smo zalivali
v koreninah dreves
smo prebivali*

*stokrat prešteta čutila
smo presajali
jih razdajali prodajali
kot homer ahila*

*to je jantarjev dan
v katerega pojdemo
to je topla in hladna dlan
po kateri plešemo
kam pojdemo če ne vanj
če ne v jantarjev dan*

*s koščico oči
izgrebena iz lobanje
bom šel skoz jantarjeve dm
in izkopal zeleno kesanje
kam pojdemo če ne na tatman
svetov s skeletom spoznanj*

2.

*na oboju blaženosti
bo cvetju povrnjeno
v lesku in vonju
za spomenik ozonu
za vse kar je zagrnjeno
v poraženosti
in očrnjeno*

*v cvetlični vtečki
bo počival svet
za našimi zapečki
prijateljsko sprejet
otajan in pogret
da ne pogine med izmečki
z ustnico na robu polnih skled*

*mrliška oprava noči
bodi zazidana: čimprej
zvezde pa pojdejo v zidanice oči
med uredami vej
skrinje so polne besede
čakajočih na jutrišnji svet*

*noč med volčicami daljav
med šapicami mesečine
drgeta kot jokajoči pav
sred lilijine razvaline
prijateljsko sprejet
otajan in pogret*

3.

*glavniki ptic
prečešajo dolino
z očesno okrogolino
jih spremlja svod
kakor da vštric
gre z njimi na pohod*

*kaj nosiš v šapicah
kaj če niso prazne
kaj si skrili v lopaticah
prisposode neopazne*

*v glavniku obvisiš
kakor mušica
a ne zabrenčiš
ker je tudi to le rokavica*

*daljava: nesrečni ojdip
se ne spominja svojih čutil
to je struga polna rib
smrdljivih v kamnu suhih žil
ljudje so rjuhe čez njeno ležišče
rjuha čez kadeče se pogorišče*

*iveri mrtvih in živih
režejo v živo
kri teče po nedolžnih in krivih
svet se spreminja v njivo
človek je očakujoči gibon
ki preži na prazen kokon*

4.

*brana zvezd nalomljena
ti leži nad glavo
na vero in postavo
je naslonjena
in ti skelet
nihaš sem ter tja
črviv načet
pojoča rja
brbljanje let
nečist izvir sveta*

*to je tvoja polovica
z vetrom zrasla perutnica*

*v klancu tvojih rok
suhljad noči gori
oči osveži solzni jok
osveži solzni sok oči
operoteni glas te obišče
na kraju ki je križišče*

*kdor verjame v živčevje pepela
in v srce rojstnega dne
ga bo slavila roža plevela
zasejana mimogrede
ga bo slavilo steblo glasu
s trni in kapljicami medu*

5.

*členki časa pokajo
prazna tisočletja
stoletja brez zavetja
po kotih stokajo*

*o kakšna vrtenina
in umetna platinasta os
in kje je dolina
za tvoj voz
ki ti drdra
iz dejanj mesa
vesolje je škodela
ki jo škreblijaš
škodela ponarodela
prazna na rovaš*

*drevesa so razlog za dan
krošnje kakor zagrobne
gotove niso zaman niso zama
čeprav si niso podobne
dan bo ugasla oljenka
ugasla sredi bisernega pomenka*

*vse je daleč in hkrati blizu
vse je jantar in hkrati prah
vse trepetava v ugrizu
ose ki prežre zapah
postavljen med kopno in morje
za ljudi oglodane do skorje*

(Nadalj. z 2. str.)

co — in naslednji hip še telefonista. Spreletelo me je, da mora biti v neki zvezi s to nenadno budnico. So hipi, ki spreleti človeka spoznanje — nekaj dogodkov se prekriza v središču tega križanja se pokaže jasna predstava nečesa tretjega.

Nemogoče je dolgo tako bežati. In tudi nesmiselno. V neznanem morju človeških nagonov tiči nekje le tudi zrna pameti. Počasi sem zavrl svoje »plavanje« in pristal med koruznimi storži. Niti opraskan nisem bil. Zgoraj v vasi je treskanje prenehalo. Zdaj so ustaši v njej. Kaj počno? Nobenega glasu od nikoder. Kje so naši?

Pokrajina se je spet pogrezala v zaspano, meglenosivo tišino. Ko da se to jutro ni prav nič zgodilo.

Desno in levo od sebe sem zagledal nekaj prav tako žalostnih postov kot je bila moja. Pomikale so se proti gozdu, ki se je malo niže od nas dotikal koruzne njive.

Med drevjem sem našel že nekaj zbranih fantov. Sedeli so med smrečjem in si oddihovali. Razporeženje klavnino. Kakšno nasprotje prejšnji samovšečnosti in brezbriznosti. Molčali so, gledali predse, bili vsak sam zase, ne skupnost, ki bi jo kaj vezalo.

Presunilo me je. Lasten brezup mi ni tuj — koliko dni in noči sva prebila za isto mizo, koliko poti skupaj sva prekolovratila! — ne prenesem pa tujega obupa. Razdraži me, premakne iz letargije, spodbudi k akciji.

Spomnil sem se preprostega, preskušenelega tolažnika vojakov, beguncev in arestantov: cigarete.

Sam sem le redko kadil, bolj za »šport« kot zares, cigareto pa sem jemal, kjerkoli in kadarkoli sem mogel. Vedel sem, kaj pomenijo kadilcem. In kadar jim je kaj zmanjkalo, ko sta se jih lotevala nemir in nesrpnost, sem potegnil iz žepa kovinsko cigaretnico in ponudil. Tako sem storil tudi zdaj. — Boš kadil?

Prvi me je radovedno pogledal in v njegovih očeh je nekaj utripnilo. Drugi se je sede zravnal. Tretji se je pošalil... In že smo bili družina, družba, skupina, ki jo družijo nekaj več kot le slučajen kraj, kamor jo je spihala burja...

Življenje je spet teklo po starem. Hodil sem po vaseh okoli Ludbrega, v civilu, pogosto sam. Zanašal sem se, da mi tod, na ozemlju, s katerega je sovražnik umaknil postojanke, ne preti nobena nevarnost.

Za partizanski časopis sem zbiral podatke o delu ljudskih odborov, mladinskih in drugih organizacij. Edino dokazilo da sem »pravi«, je bila izkaznica. V vojnih časih pa je bil tak papir včasih bore malo vreden — kdo vse ni izdeloval najrazličnejših dokumentov! Zares zanesljivo je bilo potovati in opravljati svoje delo edinole po zvezah, po organizaciji.

Jaz sem jo pa mahal kar mirnodobsko, kot kakšen trgovski potnik, od vasi do vasi, posedal po kmečkih hišah, se pomenkoval o letini in živini, o političnem življenju na vasi in o dogodkih na frontah, božal otroke, koruzni kruh jedel in mleko pil.

In ko nekega sončnega jesenskega dne takole koračim po beli, široki lučbreški cesti iz ene vasi v drugo, zaslišim za seboj gromoviti ukaz:

— Sto-oj!

Ustavim se in ozrem. Čuden prizor: precej daleč za menoj, sto ali še več metrov, stojita možaka, eden namerja puško naravnost vame drugi drži dve kolesi, vsako z eno roko.

— Roke kvišku! — se zadereta oba v en glas.

— Pridi bliže!

Bolj nagonsko kot s pametjo sem vedel, da je lahko le pomota. Začel sem se pomikati proti možema.

— Stoj! — se je zadržal oni s puško, ko sem se jima približal na nekaj korakov.

Drugi možak je odložil kolesi na cesto, skočil k meni, zgrabil pas moje torbe, ki mi je visela čez ramo, potegnil torbo na tla in odskočil, ko da bi bili gadje v njej. Potem si je oprezno, kot maček vreli kaši, spet približal, jo potipal z nogo, nazadnje pa se le sklonil in jo začel s palcem in kazalcem previdno odpirati. V njej pa ni bilo drugega kot kos slanine in krajec kruha, hrivske potrebščine, obrisača.

— Pretipaj ga! — je rekel oni, ki je še zmeraj meril vame.

— Kaj hočeta?! — sem vprašal ogorčeno.

— Brez besede! — je kriknil oni s puško, še ves zaripel od gonje za mano, in živčen od razburjenja. — Boš potem govoril!

Drugi zasledovalec se je zagledal vame, najbrž je premišljal, s katere strani naj se loti nevarnega vojnega objekta. Zdelo se mi je, da se me neznanstvo boji in samo čaka, kdaj bodo začele sikati strele iz mene.

Minil je hip, dva. Oni pa je stal in me gledal zmeraj bolj začudeno, bolj miroljubno, dokler mu obraza ni spreletel sramečljiv smehljaj.

— Kaj niti ti tisti, — je spravil iz sebe — tisti, ki mi je dal cigareto?

Cigareto? Kdaj? Komu? Zadnje cigarete sem bil razdelil prejšnji teden, v gozdu.

Mož, ki naj bi me pretipal, je že čisto opustil svoje nasršeno, napadalno držo. Oni drugi je debelo gledal in odmikal puško. Tudi jaz sem že spustil roke.

(Nadalj. na 4. str.)

(Nadalj. s 3. str.)

Drug drugemu smo se začeli opravičevati. Njiju je bilo sram, ker sta dvignila puško proti človeku. Mene je bilo sram, ker sem to povzročil.

Bila je vojna.

Ponudila sta mi cigaret in prižgal sem eno, kar počnem le ob posebnih prilikah.

Kar pa se tistega telegrafista tiče — po koncu vojne sem zvedel, da so bili vsi, za katere mi je zatrjeval, da so zdravi in živi, že enainštiridesetega v taboriščih, ali postreljeni ali pa v partizanih ...

Letak

POTEM ko nas je presenetila ustaška zaseda in smo se razbežali me je na koruznem strnišču dohitel neznan, ne več mlad partizan. Po trdih potezah na širokem obrazu, po močnih zapeljivih in prstih sem mu prisodil kmetiški stan. Iz oči sta mu gledala preplah in zbežanost. Čez ramo mu je visela torba, v desnici je stiskal puško.

— Kam?

Vedel sem toliko kot on. Brez pregovarjanja sva jo ubrala s planega proti gozdu malo nižje.

Zdaj sva bila vsaj dva.

In ko tako »prodirava« zagledava oba hkrati med strniščem nekaj belih listkov. Skloniva se vsak po enega in vsak zase bereva:

»Partizani! Bili ste zapeljani! Ne verjemite svojim kolvodjem, marveč se takoj javite na najbližji garniziji. S seboj prinesite ta list, ki bo veljal za propustnico in nič se vam ne bo zgodilo... Domov pojdete k svojim ženam in dekletom...«

Spogledala sva se. V njegovih očeh je bila še zmeraj zbežanost, potem se je nekaj premaknilo in odvrnil je pogled. Jaz sem pretrgal listič na dvoje in ga spustil na strnišče. On pa je svoj listič skrbno preganil, kot delajo kmetje z dokumenti, si ga počasi spravil v hlačni žep zadaj, potem pa zamomljal nekaj kot: papir ti zmeraj prav pride...

Obraz mu je postal zaprt in mrk. Za čelom skrita misel. Se naprej sva hodila dva — vendar ne dva partizana, tovariša, marveč tujca, ki z vsemi čuti otipavata drug drugega in prežita, kaj bo kdo storil...

V gozdu sva nalezela na skupino partizanov. Posedali so, polegali in se menili, v katero smer bi šli, da bi se združili z glavnino vojske.

Vsak zase sva se razgubila mednje.

Trajalo je nekaj časa, da sem se znebil neprijetnega občutka in pozabil nesrečni dogodek.

Nikomur nisem povedal, preveč me je bilo sram.

Zdaj sem povedal prvič.

Pisalni stroj

Z ZGORNJEGA konca vasi so kar naprej drdrali mitraljezi. Enakomerno, ko naročeni, naj nam zaigrajo jutranjico.

Vojska je rinila nazaj kot čreda, ki ji je pastir s pokajočim bičem zastavil pot.

Nihče še ni natančneje vedel, kaj se je zgodilo, nihče povedal, kaj naj storimo.

Pritisek od zgornje strani je postajal vse močnejši.

Medtem ko sem se bil prej brez lastne volje pomikal v koloni skozi vas in se prepuščal splošnemu redu — beseda »Pokret!« (kako groba, kar žaljiva beseda za civilno, pacifistično, celo še slovensko uhol) je bila čarovno gesto, ki je spravljal v gibanje vsakogar in vse — sem se zdaj kot od laježa prebujena žival iskaje oziral okoli sebe, po zaniknem, blatnem kmečkem dvorišču, kamor sem se za prvo silo umaknil. Domačih ljudi ni bilo na dvorišču, samo dišalo je še vse po njih in po delu: k svinjaku prislonjene vile, kadeča se gnojna jama, čeber na tleh pred hlevom, stopinje v blatu...

Moja prva misel je bila, kam s pisalnim strojem, zakaj z njim v rokah ne bi mogel držati koraka z bežečo vojsko. Oči so se mi ustavile na čudoviti rešitvi, vredne dobrega vojaka Svejka: na svinjskem kotcu. Skočil sem tja, odprl kotec, odrinil svinjo, ki se je nadejala pomij, porinil pisalni stroj globoko v svinjak in se rešen bremena pognal z dvorišča, po koruznem strnišču navdol...

Pisci napetih zgodb si v potu svojega obraza izmišljajo najrazličnejše slučaje, ko potiskajo zgodbo naprej. Vse to izmišljanje je borno vpricho »slučajev«, ki so vodili partizanščino po varnih, zanesljivih poteh do zmage.

Partizanstva ni mogel nihče uničiti. Posamezne enote so se razkropilevale kot se razprši val, kadar butne ob čer — da se njegove kaplje čez hip dva spet srečajo v strugi.

In tako smo se že pred večerom znašli spet z glavnino.

(Zmeraj se je našel kdo, ki je znal povesti ljudi skozi neznan gozdove, zbral razklopljene, vtil poguma omahljivim... Tako je, kadar se ljudstvo dvigne!)

In spet smo se razporejali za pohod, bilo je na kdove katerem razvitem kolovozu hrvaškega Zagorja, pod nekim

gozdom, se preštevali in klicali. Vseh kajpak ni bilo. Za tega in onega smo rekli, da je »izginil«, o večini tistih, ki so bili zgoraj v vasi na čelu kolone, pa smo vedeli, da so jih iz zasede pokosili ustaški mitraljezi...

Mimo kolone je prijezdil s štabnim spremstvom komandant in šel z očmi preko glav. Bil je resda nekoliko zamisljen, zdel pa se mi je še bolj samozavesten kot drugokrat, še bolj vzvišen. Drugače se je ustavljal, se pošalil z borcev iz čete — toliko se ga je še držala ljudska popkovina — zdaj pa se je držal nenavadno strogo.

In na nikomer drugem ni ustavil pogleda kot na meni.

Niti na misel mi ni bilo prišlo, da me bo kdo kdaj tako zares povprašal po stroju — po tem, kar se je bilo zgodilo.

— V vasi je ostal, — sem odgovoril ravnodušno, ko da je samo po sebi umevno.

— Takoj se vrni ponj! — je ukazal, ko da je tudi to samo po sebi umevno.

Ko nisem ne poskočil (»Razumem tovariš komandant!«) niti se začel izmotavati me je samo še gledal, jaz pa njega. Njegov pogled me ni mogel prepričati o upravičenosti ukaza. V njem sem razbiral le to, da hoče po vsej sili uveljaviti svojo voljo, svojo oblast nad nami, nič drugega; mogoče tudi sanemu sebi dokazovati svojo moč. Ni šlo za stroj niti ne zame. Lahko bi si izbral tudi koga drugega in drug povod. Karkoli. Ne vem, zakaj sem mu bil jaz najpriročajši. Mogoče zato, ker sem bil tak civilist po duši, tako malo vojaka.

Kaj pa je razbral on v mojih očeh? Mogoče vprašanje: »Kdo bo pa šel po tiste, ki so ostali za zmeraj tam zgoraj?«

(Težko je biti komandant).

Trajati je moglo le nekaj trenutkov, pa dovolj, da sva se o vsem povprašala. On mene in jaz njega. Jaz nisem bil tako pogumen kakor on. On ne tako pogumen kakor jaz.

Bil je dober poveljnik. Samo prevzemal se je rad. In na ljudi je rad pozabljal.

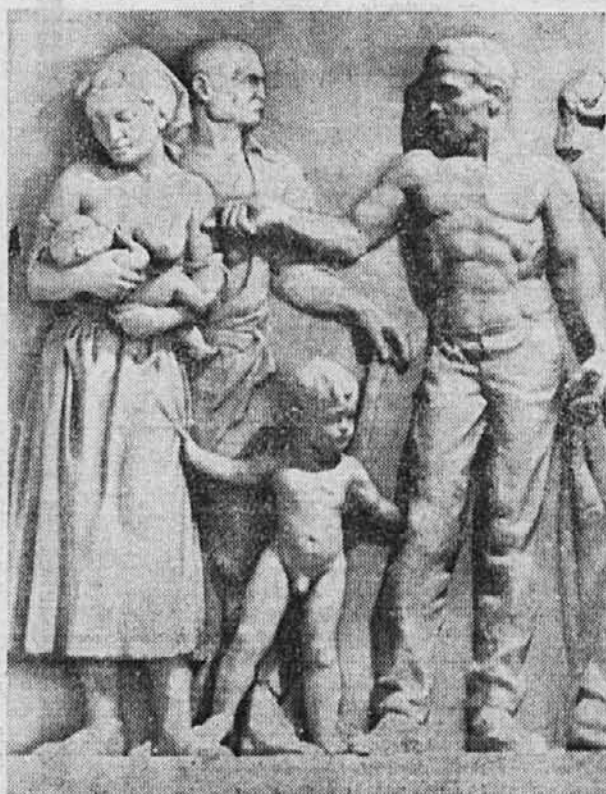
Bil sem slab vojak. Preveč sem na ljudi-mislil. Pa nase tudi.

(Težko je biti vojak).

Mogoče bi poveljnik le še vztrajal pri svojem, nalašč — in potem ne vem, kako bi se izteklo zame — če se ne bi oglasilo med partizani mrmljanje, negodovanje, se začelo nekaj premikati. Kot žival, ki hoče pokazati, da z nečim, z uzdo ali tovorom, ni zadovoljna.

Prebujena množica, odtrgana od vsakdanje skrbi za kruh, rešena te skrbi, pa s ciljem pred seboj, ima tenak posluh za človeške reči.

Komandant je odvrnil pogled od mene in strogost požrl vase. Spodbodel je svojega tepega konja in brez besed odjahal.

Miha Klinar

Pet mu čez polod

»To je konec. Nič drugega kakor konec!«
V očeh mu še gorijo kresovi, če so že pravzaprav jih gleda že petič, zakaj to ne je minilo četrto leto, odkar je prišel majn goreli. Toda nikoli jih ni bilo toliko napol in brezupom.

»To je konec. Nič drugega kakor konec!«
Ze ves večer mu meljejo dušo.

ti v sebi težo mlinskih kamnov. Že ti ognji po vrhovih in grebenih se prižigali v teh letih: najprej v letih pet in letos, letos se mu zdela stanju, ko ga tretja strah in bre Preveč jih je. Plešejo okrog njega zdaj se bo spremnil pošastni og besnih ognjenikov, bruhajoča lavnik brzela s pobočij in spremenili z gorami, v ogromno ognjeno je

»Strahotna je smrt v poplavi o...«

Ze vonja dim, ki ga liježo pošast naokrog se osipajo iskre, velike in jo na travo in jo sežigajo in z njo daleč in se spuščajo na sivozelene esovec, ki z naperjenimi brzostmi pravljenim strojnici obkrožajo se spremenili na zadnji kolektorski med Mežakljo in Pokljuko. V sebi krike in jok žena, starcev, otrok, pava ogenj. Razločno jih sliši, čeprav komaj zmenil. Bil jih je vajen, saj se ni zaradi teh krikov vznemirjal, unirajočih se ga ni nikoli dotaknil, dar niso umirali ljudi, marveč so doletela eksemplarična kazen. Sell z grozo in strahom, da bo morda hodnje dni doživel tak pekel sam, umaknil in zapustil ta, prekleti ta

»Brez dvoma, maščevali se bodo...«

Ko bi vedel takrat pred štirinajsto A kdo bi si mislil takrat po napad Poljsko, Dansko, Norveško, Belgijo nad to prekleto deželo, ki se je v šila kakor hišica iz kock... kdo prav ta dežela razvihrala prva v niso mogli zatreti ne s strahotnim ne z oboroženimi enotami, ki so v mmllove divizije v Afriki in skorot made, ki so zadrževale anglo-amerda, kdo bi si mislil takrat, ko je reo zaključnih zmagovitih bojih v G podvigih esesovskih padalskih enokov, o njihovi zmagi nad Kretot ko je Führer opeharil svojega p neznan gorati košček, za ta preketen, kakor so to deželico po umikovali... kdo bi si mislil takrat, ko co v Celovec bivši koroški gauleiter znanil z nalogami, ki so se strnile »Napravite mi to staro nemško dežlško za vselej!«... kdo bi si mislnaloga zdela igrivo lahka, da je niti... kdo bi si mislil takrat, ko poslanec Himmlerjevega urada, v prehodno koncentracijsko tabor takrat, da bo natančno čez štiri upravnik KZ Vigaun trepetal ob n

Da, konec... Prav gotovo kom Celovecu še vedno odlašali s povelj teh prekletih tal vsaj v Kraut ali obkrožen ali ogroženi na vseh stranami... Menda Rösener ne bo čenam zadržnejo zanke okrog vrat svoje hotelske sobe na Bledu ob vseh vrhovih in grebenih, seveda, umaknil na varno v Celovec...

Umaknil? Morda so se že vsi umaknili?

Srh mu spreleti kožo.

Prav lahko so drug za drugim general Rösener je bil najbrž prvi da mora v Celovec vse poročat ga so odšli drugi, čeprav jim je brž njegove odsotnosti nadomeščajo. da brez njegovega povelja ne sme da, kdo med njimi zadnje tedne drejenih? Sleherni je vse preveč se se pred koncem izvelkel iz te

«neč!»
So že zdavnaj ugasnili
kno pred šestimi dnevi
to nesrečno banditsko
majnika so vsakokrat
or to leto. In še nikoli
napolnjevali s strahom

«neč!»
sede. Ze ves večer ču-
večer ga skelijo v oči
Prižigajo se, kakor so
otem eden, nato trije,
jih je brez števila. V
jih ne more prešteti.
or ognjen obroč. Zdaj
ples v kolobar done-
kakor ognjeni hudour-
svet, to ravan, obdano

leziški plamenov. Daleč
goreči metulji, seda-
ajo. Nekateri se nosijo
orme policistov in es-
ni in puškami ter pri-
čeni grob, v katerega
jetni dan fisto vasico
ločno sliši predsmrtne
klet, ki jih žive poko-
je takrat za te krike
oni slišal prvič. Nikoli
za v ognjenih mukah
ognjenem peklu ven-
iki banditov, ki jih je
besovi so ga napolnili
akmalu, morda že pri-
ne bodo pravočasno
kuporniške zemlje.

hotno masčevali...
...da, ko bi vedel
g sijajnih zmagah nad
ozemsko, Francijo in
enajstih dnevih poru-
aisil takrat, da se bo
tako razsežen, da ga
nem nad prebivalstvom
mogo večje kakor Ro-
mkrat večje kakor ar-
prodiranje v Italiji...
ntinašal OKW poročila
o junaških in držnih
osvajanju grških oto-
lo bi si mislil takrat,
ija Mussolinija za ta
berkrein ali Slidkärn-
ofjanskih čet preimeno-
je sklicel na konferen-
itschera, da bi jih se-
rerjevo željo in ukaz:
najkrajšem času nem-
krat, ko se jim je ta
do mogli nikoli izpol-
prišel v ta kraj z od-
to stavbo spremenila
o... kdo bi si mislil
prav v tej stavbi kot
na svoj konec.
bodo na Bledu ali v
ela premik taborišča s
drugam, kjer ne bodo
s partizanskimi eno-
člo kraja in pustil, da
am je lahko videl iz
partizanskih kresov na
še tu... če se že ni

di?
mali šila in kopita. In
svoril se je in rekel,
arju Reinerju. Za njim
kročil, naj ga v času
jim je celo ukazal,
e zapuščati Bleda. To-
še poslušal ukaze na-
z mislimi, kako bi
in si rešil kožo. No-

vena skrivnost ni, da so zadnje čase skušali nekateri povelj-
niki krajevnih orožniških in policijskih izpostav navezati stike
s partizani in skleniti z njimi nenapadalne pakte. Za
orožniškega poveljnika v Nomenju ve zagotovo, da je tak ne-
napadalen pakt tudi dosegel z nekaterimi partizanskimi sku-
pinami na svojem območju. Ko je januarja zvedel o tem od
prijatelja Heinza, je sprva hotel orožniškega poveljnika na-
znaniti, a je po krajšem razmišljanju samo zamahnil z roko,
obenem pa začel razmišljati, da bi bilo koristno, ko bi tak
sporazum dosegel tudi sam s partizanskim odredom, ki že
nekaj mesecev nenehno ogroža področje Begunj in o kate-
rem je slutil, da bo izrabil prvo ugodno priložnost za napad
na policijsko postojanko v bližnjih Poljčah in na samo tabo-
rišče, kjer se je zadnje čase, odkar ne morejo več pošiljati
zapornikov v druga koncentracijska taborišča, nabralo več
kakor šeststo jetnikov. Pa je okleval; cela dva meseca okle-
val. Bal se je, da bi za njegovo namero zvedeli na Bledu in
jo presodili kot izdajo. Sele ko je videl, da se tudi Brandl in
drugi ukvarjajo s podobnimi mislimi, je začel iskati zvezo s
partizani. Vsakogar, ki bi mu pred štirimi leti rekel, da se bo
moral nekoč tako ponižati, bi dal ustreliti.

»Da, brez dvoma, ustreliti bi ga dal!«

In vendar se je ponižal. Pred dvajsetimi dnevi, čim je
zvedel za jetniški upor v Buchenwaldu, je moledoval okrog
krajevne blokajterice, naj mu na vsak način poskrbi za zvezo
s štabom partizanskega odreda. Branila se je, češ da jo poš-
lja naravnost v smrt, za njenimi besedami pa je vseeno ču-
til, da se blokajterica partizanov prav nič ne boji in da so
govorice, ki so mu pred dobrim mesecem prišle na ušesa in
ki so govorile o blokajteričino dvoreznost, resnične: blokajt-
terica je bila baje že vsa leta partizanska sodelavka in ob-
veščevalka. Ko se je spomnil, da vsa ta leta Nemci niso ime-
li nobene koristi od nje, so se mu te govornice zazdele docela
verjetne. In ko je pomislil na neuspele akcije proti partiza-
nom in se spomnil, da stanuje v ohranjenem krilu porušenega
gradu, ki straži kot nema priča davne preteklosti teh krajev
vpadno točko v dolini Drage, je zasumil, kdo je zadnji dve
leti obveščal partizane o nemških premikih proti tej dolini,
ki je bila prvi dve leti nemške oblasti morišče za talce, a zad-
nji dve leti v domeni partizanov.

»Da, nihče drug ni mogel biti kakor ta očaljena blokajt-
terica, ki smo jo vsa ta leta šteli malodane za svojo. Roko bi
dal v ogenj, da je bila, čeprav se je tisti dan delala na smrt
prestrašeno, ko sem od nje zahteval, naj poskrbi za sestanek
med menoj in banditi.«

In splosovala ga je, ne da bi ji banditje skrivili las.

»Zares smo bili vsa ta leta slepi. Ne samo nasprotniki, tudi
ljudje, ki smo jih imeli za naše, niso bili vsi naši.«

Tako si je rekel pred dvajsetimi dnevi, a takoj nato pomi-
slil, da je bilo morda le prav, da blokajterice niso razkrili
kot banditske sodelavke. Brez nje bi komaj našel posredo-
valca med seboj in partizani.

Sešel se je z odposlanci njihovega štaba. Se sedaj se vidi,
kako je trepetal ob pogledu na njihove brzostrelke in se za-
man prizadeval, da bi pred njimi prikril svoj strah. Tudi
Brandl, ki ga je spremljal, je bil bled. Drug drugega sta po-
gledovala in čakala, kdo bo spregovoril prvi. Oba sta lovila
sapo, da bi iz grla izdaval glas in ga izoblikovala v besede.
Naposled se je vendarle posrečilo njemu, da je s čudno tujim
glasom povedal, da bi rad dosegel nenapadalen sporazum med
odredom in posadko taborišča. Partizani naj bi mu dali čast-
no besedo, da taborišča ne bodo napadli, on pa je bil pri-
pravljen sprejeti njihove pogoje. A kaj ko so zahtevali nič
več in nič manj kot izpustitev vseh šeststo osemdeset jetni-
kov, kakor jih je bilo tisti dan na taboriščnem seznamu.

Ne, takega pogoja ni mogel sprejeti. Sam bi z jetniki ne
mogel k partizanom. Ubili bi ga. Če ne partizani, bi se nad
njim masčevali jetniki. Tudi njihovega pobega ne bi mogel
omogočiti. Räsener bi ga klical na Bled in postavil pred zid.

A partizani niso odnehali. Zahtevali so kot predpogoj prav
izpolnitev tega pogoja, šele potem bi bili pripravljene razpra-
vljati o drugih željah nemške posadke.

K sreči se je znašel Brandl. Rekel je, da sta osvoboditev
ali navidezen pobeg take množice jetnikov trenutno nemogoča.
V bližini je vendar posadka s šeststo policisti, ki straži tabori-
šče in ki bi na pobeg reagirala. Le redkim jetnikom bi se
posrečilo, da bi se prebili skozi gost strojnični ogenj. Torej
bi izpolnitev tega pogoja terjala smrt večine jetnikov.

Te Brandlove besede so omajale partizansko nepopustlji-
vost. Nekaj časa so se posvetovali, potem pa predlog neko-
liko spremenili. Z Brandlom sta morala obljubiti, da bosta
storila vse in preprečila sleherni mučenje in šikaniranje jet-
nikov ter sleherni streljanje talcev, obenem pa kot dokaz
svoje pripravljenosti izročila partizanom določeno količino
orožja in streliva.

Tak je bil ta sestanek pred dvajsetimi dnevi. Ko sta se
z Brandlom vrnila izmučena od prestanega strahu, je začu-
til trenutno olajšanje. Naposled se mu bo vendarle posrečilo
preživeti vojno in se vrniti živ k svojim. Toda že naslednji
dan, ko so ga telefonsko klicali na Bled, se ga je polotil nov
strah. Klical ga je Rosumek. Bal se je, da Rosumek že ve o
njegovem in Brandlovem tajnem sestanku z banditi. Sreča-
nja z obersturmbannführerjem Rosumekom se je bal celo bolj

(Nadalj. na 6. str.)

Miha Klinar:

Pesmi za pozabljene Krčme

Rad imam krčme,
stare zakotne krčme,
uležani dim
tihe plave sanjavosti.
Rad imam otožno
mrmrajočo muziko
vsakdanjih skrbi.

Rad imam krčme,
stare delavske krčme.
Rad imam stare
ugašajoče ljudi.
Rad imam brate
sive vsakdanjosti,
sivih spoznanj
in spokojnih oči.

Rad imam krčme,
stare jeseniške krčme.
Rad imam stare
jeseniške ljudi.
Z njimi potujem
skozi njihove zgodbe,
zapisane v gube
in razorane dlani.

Rad imam krčme,
stare delavske krčme
s črvivimi stoli
in mizami.
Tam ni ljudi,
tistih ponarejenih ljudi
z volčjim pohlepom
in volčje nravi.

Rad imam krčme,
stare zakotne krčme,
uležani dim
tihe plave sanjavosti.
Rad imam otožno
mrmrajočo muziko
večnih upov
in večnih skrbi.

Miha Klinar:

Stara harmonika

Ob vinu in žganju
s sanj starim bremenom,
z bremenom spomina
pojemo pesmi mladosti,
razglašeno in hripavo
kakor stare harmonike
basi:

Lepi časi
lepi časi
takrat v hosti.

Ob vinu in žganju
s sanj starim bremenom
rahlo opita
primaja se tovarišija
in bolj kakor z vinom
in bolj kakor z žganjem
nas s spomini
opija:

Lepi časi
lepi časi
takrat v hosti.

Ob vinu in žganju
s sanj starim bremenom
razplamtevamo ognje
ugaste mladosti:

Lepi časi
lepi časi
takrat v hosti.

kakor srečanja z generalom Rösenerjem. O Rosumeku so med seboj šušljali marsikaj. Govorili so, da ima posebna pooblastila in neposredno zvezo s petim Himmlerjevimi obveščevalnim uradom. Nekateri so ga celo smatrali za večjo živino kakor generala. In ta živina, tako so se o Rosumeku izražali, je vsevedna kakor bog v nebesih. Baje se mu je posrečilo vrniti svoje ljudi med partizane, nekateri baje celo na pomembna mesta. Njemu so se še pred nekaj meseci zdele take govorice pretirane, čeprav je vedel, da ima gestapo posebno protipartizansko šolo in da je iz te šole že šlo nekaj absolventov med partizane s posebnimi nalogami, a so večino partizanov že po nekaj tednih razkrili in jih postrelili. Da pa bi se kdo med njimi dokopal do kakega posebnega položaja, ni bilo govora. In vendar je Rosumek moral ineti tudi med temi kakega svojega človeka, saj bi drugače nikoli ne zvedel za Laskyjevega tolmača Fröhlicha, da je obveščal partizane o Laskyjevih zasliševanjih in tako omogočil pobeg nekaterim izdanim partizanskim sodelavcem v dolini. In na Fröhlicha je Laskega opozoril Rosumek. Sef radovljiškega gestapa Lasky sprva ni mogel verjeti, vseeno pa je Fröhlicha preizkusil in mu nastavil past. Ujel se je in Lasky ga je potem lastnoročno ustrelil. A še mnogo bolj kot to razkrije, ga je presenetilo, ko je Rosumek razkril Koglerja, namestnika komandanta taborišča, da obvešča partizane o obnašanju aretirancev in zaletih partizanov.

»Nemogoče,« se je takrat začudil. »Kogler, moj pomočnik, moj namestnik, pa izdajalec?«

»Storite z njim, kakor je Lasky s Fröhlicm!«

Tako je takrat ukazal Rosumek. In on, lagerführer Glanzer, je izpolnil Rosumekov ukaz. Povabil je Koglerja, da bi se odpeljala na Bled, v resnici pa je zavil na samoto, a varno pot med polji. Kogler se je čudil, zakaj se ne peljeta naravnost, in ga celo svaril, da bi v tej samoti lahko naletela na kako partizansko zasedo, a je umolknil, ko ga je vprašal, če se boji. Ko sta bila na samem je naglo zavrl avto, da je nekaj metrov zdrsel po gumah.

»Kaj je?« ga je Kogler preplašeno pogledal.

»Guma. Daj, poglej! Mislim, da je sprednje kolo na tvoji strani!«

Tako je rekel. In ko je Kogler izstopil in se sklonil k prednjemu kolesu, je potegnil iz toka revolver.

»Nič ni. Guma je cela.«

To so bile Koglerjeve poslednje besede. Potem je odjeknil strel. Z nogo je odrinil od avtomobila Koglerjevo truplo, ne da bi se zgrozil. Ubil je vendar izdajalca, ki ga ni bilo težje ubiti kakor kakega bandita. In prav tako lahko je pozabil na to smrt. Sele pred devetnajstimi dnevi, ko ga je klical Rosumek in ko je imel slabo vest zaradi svojega sestanka z banditskimi poslanci, ga je misel na Koglerja začela vznemirjati.

Rosumek ni rekel nič, samo vprašal je, ali je ozemlje taborišča dovolj zavarovano pred morebitnim banditskim napadom. Toda že to vprašanje in Rosumekov glas, ki se mu je zazdel cinično posmehljivo, sta njegov nemir še poglobila, tako da je namesto odgovora samo nekaj zajeceljal in živčno krčil prste, da bi ga drhteče roke ne izdale. Telo mu je prešinila tesnoba bolečina, nekakšen notranji krč, ki mu je stisnil pljuča. Ni slišal Rosumeka, kaj mu je govoril. Sele čez čas dojel, da mu pripoveduje o okrepitevah, ki so ta dan prišle na Gorenjsko: vlasovska, ustaška in podobna drhal, na katero bi se v teh časih ne mogel zanesti, ko bi ne bila prežeta s takim sovraštvom do partizanstva. V zahodnjakih bodo poiskali svoje nove gospodarje, ker menijo, da je nemška moč že pri kraju, je Rosumek skoro zaničljivo govoril o teh zaveznikih, obenem pa rekel, da so za sedaj še vedno dovolj zanesljivi, da bodo držali v šahu bandite in njihove podpornike in ga pri tem pogledal z neko posmehljivo pomenljivo zaničljivostjo, ki je do kraja razkrojila njegovo notranjost in ga napolnila z mučno omotičnostjo.

»Vse ve. Prav gotovo že vse ve,« si je ponavljal, ko je odhajal od Rosumeka in si želel samo to, da bi ga nikoli več ne videl. Poljubil bi tisto partizansko kroglo, ki bi zadela tega vseveda. Ko bi mogel, bi sam postavil peklenški stroj v Rosumekovo pisarno. Ne, miniral bi ves hotel s tolikšnim razstrelivom, da bi se vsa stavba spremenila v prah in da bi od Rosumekovega trupla ne ostala niti koščica. In ker tega ni mogel, se je hotel izkazati službeno še bolj vestnega, kar je pomenilo, da je zaostril režim nad jetniki. Ko ga je Brandl opozoril na dogovor s partizani, ga je zaklinjal, naj o tem molči. Se več, iskal je krajevno bloklatjerico, da bi skrivaj opravil z njo, kakor je s Koglerjem, toda vse te dni je nikjer ni mogel najti, tako da je začel verjeti, da so jo odpeljali partizani in jo obdržali kot talko, na kar je namignil že na tistem sestanku nekdo med partizanskimi odposlanci.

Obdržali so jo in ubili, ker ni izpolnil partizanskih zahtev po orožju, ki jim ga je obljubil. Torej so mu storili uslugo, se je še pred štirinajstimi dnevi tolažil, a že naslednji dan, bilo je 18. aprila, prebledel, ko se je v taborišču pojavil Rosumek že navsezgodaj zjutraj. Ta dan so obsodili na smrt dva zajeta partizana.

(Nadalj. na 6. str.)

Silvi

Za druge je davna minulost,
a zame je kakor včeraj:
temni gejziri zemlje,
jeklo in stok drevesa
in smrt, ki natrosila korale
je rdeče po tvojem telesu.

Tu so te pokopali, deklica ubita

Požeto žito poleti ni tako zlato
kakor so tvoji lasje bili zlati,
rdeči maki ne tako rdeči
kakor rana na tvojem čelu.
Nebo v tvojih očeh
je odvrгло vse daljave
v črne prepade smrti.

Samo to drevo je ostalo.
njegove korenine
so že zdavnaj izpile
sinjino tvojih oči
Toda na njegovem deblu
ni več videti
bele rane.

Mrtvi drevored

Polomljen plot
na raztrganih krpah vrtov
sajast sneg.

Osemtonski žerjav
nikoli ni videl
visokih
košatih dreves
ne senčnatih
belih steza.

Breg rjave rude
in koksa črni breg.
Eno samo drevo
med črnim koksom
je še ostalo
in grabi s krošnjo
črnih rok
v nebo.

Ne bo se odkopalo.
Med črnim koksom
bo umrlo
kot stari drevored.

Poslednji obraz

Železo
razbito železo
rjaste
ničeve sanje
vame
topo strnijo
z obrazom
mrtvaške lobanje.
Nad mano
magnetno dvigalo
s kremplji
predpotopne zverl
slači
do okostnjaka
pretekle
prihodnje dni.
V mrtvaško lobanjo
brez kože
brez ustnic
oči
in brez las
V mrtvaško lobanjo
brez duše
slači nas
čas.

Zdravljica pozabljenih

Dan se z oblaki
prevaža zaspano.
Kaj drevje boli,
da krvavi ...
Listi se vetru
prepuščajo vdano,
vdano
kot smrti mi.

Misli prezebajo
v oktobrskem dnevu.
Kdo nas je ranil,
da smo bolni.
Starci prezgodnji
prezgodaj k pogrebu
ubite mladosti
smo šli.

Živi mrlič
čakamo ure
nesmiselno vdani,
da vse se konča.
Čakamo smrti
kakor oktobrške trave
na pozabljenih jasad
v osrčju gora.

S spomini ogrejm
si žalostni konec
in svojo grenkobo
izpijmo do dna.
Do dna!

(Nadalj. s 6. strani)

»Slabo izgledate, Glanzner! Vas je zajela splošna panika?«
Strupen je bil Rosumekov glas.

»Morda bi vam koristilo, ko bi ekzekucijo danes opravili vi. Pri Koglerju ste dokazali, da imate mirno roko. Ubili ste ga z enim samim strelom. Zato bi lahko tudi s tem dvema banditoma opravili brez hrupa.«

Omotičen in brez besede je stopal ob Rosumeku. Noge so mu bile težke, kakor da jih je imel vkovane v okove. Drevje na polji k bunkerjem mu je plesalo pred očmi. Komaj vzbrstelo listje na vejicah se je prižigalo z zelenimi plameni. Pomladno nebo je bilo čisto in jasno, njemu pa se je zdelo svinčeno sivo. Ko jima je stražar odprl vhod v podolgovato stavbo s samicami, ki jih je dal te dni napolniti z jetniki, in so njegovi in Rosumekovi koraki stopili v smirno tišino, ki je nenadoma napolnila celice, ga je postalo te tišine nenadoma strah. Prav tako mu je zastajal dih kakor jetnikom, ki so v celicah prisluškovali s smrtnim strahom njunim korakom. Kakor v megli je videl, da je stražar že odklenil bunker, v katerem sta bila obsojenca.

»Glej, glej«, je slišal Rosumekov krohot. »Sem pogledjte, Glanzner!«

Pogledal je na vrata, kjer je tičal Rosumekov kazalec s konico kakor zabito vanja in kazal na vgreben krog, podoben uri s kazalcema, ki sta kazala peto minuto čez dvanajsto.

»Kaj pravite k temu, Glanzner? Kaj pravite k temu?«

Molčal je, Rosumek pa se je zakrohotal.

»Tadva sta nam že prisodila pet minut čez polnoč. To se pravi, prisodila sta nam že popoln poraz. Ali mislite tudi vi, Glanzner, da se je kazalec naše usode že pomaknil čez polnoč. Vsak, kdor misli tako, bo uničen! Ali je tako, Glanzner, ali ne?«

Boščal je v Rosumeka, prepričan, da grožnja, ki jo je bil Rosumek izrekel, velja njemu. Ni odgovoril, ker ga je v grlu davilo srce. Samo z glavo je pritrdil in še to ga je veljalo strahoten in mučen napor. Ni videl obsojencev. Videl je samo Rosumeka, a še ta se mu je zdel nenaravno velik. Bil je kakor bog, ki ima v rokah usodo vseh ljudi. In prav tako velika sta se mu zdela policista, ki sta tedaj stopila mimo njega in se spravila na oba zajeta in na smrt obsojena partizana.

»Se dobro, da bandita vešta, da je danes 17. aprila 1945 in da bosta ta dan nehala dihati. Ha, tudi tega nista pozabila vgrebsti v ta vrata. Sem pogledjte, Glanzner! Prav gotovo mislita da si boste tudi vi zapomnili ta dan.«

Hodnik, ki so ga jetniki pa tudi policisti, le da vsak z drugačnim naglasom in v drugačnem jeziku, imenovali hodnik smrti, je odmeval od Rosumekovih besed. Samo te besede je slišal. Ne spominja se, ali sta obsojenca kričala, jadikovala, ali pa s prezirnim do smrti klicala maščevanje nad Nemce (taki niso bili redki), zagledal ju je šele, ko so prvega pripeljali iz celice, drugega, ki je hotel stopiti za njim, pa je Rosumek sunil nazaj v bunker, da se je opotekel ob zid in se potem zrušil. Potem je slišal policista, ki je vprašal Rosumeka, ali naj jetnika odpelje na vrt.

»Na vrt? Zakaj bi delali hrup in plašili ptice? Tako čudovitega pomladnega dne letos še ni bilo. Hudo bi mi bilo za travo, če bi jo umazali s krvjo. In naposled naj zvedo tudi drugi, kaj jih čaka.«

Spet je mislil, da Rosumek misli njega. Megla mu je legla na oči in ovedel se je šele, ko mu je Rosumek porinil v roko malokalibrsko puško in ko je v prečnem hodniku, ki so ga ločila vrata iz brun od hodnika smrti, zagledal ob steni, okrušeni od strelav in prebeljeni s surovim apnom, skozi katerega so silili stari rjavi madeži strnjene krvi, obsojenca, ki ga je policist privezoval k obroču.

»Streljajte!«

Za trenutek ga je prešinilo, da bi naperil puško v Rosumeka in ga ustrelil, a se je takoj ovedel, da bi ga to ne rešilo. Zato je sprožil v obsojenca, a ga je zadel prenizko, da bi ga ubil.

»Slabo ste merili, Glanzner! Imel sem vas za boljšega strelca.«

Hotel je sprožiti še enkrat, a mu je Rosumek iztrgal puško.

»Bržkone zadnje čase premalo spite. Zelo ste shujšali in roka se vam trese. Vidite, tako se strelja!«

Rosumek je dvignil puško in sprožil. Obsojenčeva glava je omahuila, še preden se je pokazala rana tik nad tilnikom, komaj tolikšna kakor golobje oko. Vsaj tako se mu je zdelo, ko je iz rane pogledala prva velika kaplja krvi in se nato spremenila v majhen krvav izvir, ki je polzel po ustreljenčevem tilniku in napojil ustreljenčevo srajco.

»Ausgezeichnet!« se je s prečnega hodnika oglasil eden od policistov in hvalil Rosumekov zadel.

Potem sta policista odvrle truplo, da bi pripravila prostor za drugega obsojenca.

»Tega biva streljala na slepo. Prepričan sem, da vas bom tudi pri tem prehošil.«

Ni bilo prvič, da bi jetnike streljali na slepo. O tem so pričala težka masivna in iz tramov zbita vrata, ki so zapirala hodnik smrti proti steni, ob kateri so kdaj pa kdaj streljali talce. Vrata so bila prevrtana od krogel, izstreljenih iz vojaških pušk. Včasih je kaka krogla obtičala v debelih tramovih,

(Nadalj. na 8. strani)

Valentin Polanšek

Povest delavca

Kaj vaša mojstrska pisma in doktorske diplom.

ko vse življenje le na eno struno boljše ali slabše brenkate.

Jaz bil sem še smrkavec, ko sem s coklači na bosih nogah pasel drobnico.

Kot mladec s prvim puhom pod nosom sem z očetom hodil okrog in žgal kope za oglje.

Potem sem bil kanonir pri trdnjanskem topništvu v Kotoru

Nekaj let po tistem sem bil voznik pri Jesnem trgovcu oderihu, skopihu.

Potlej sem bil dolga leta rudar.

Vmes sem v bajti, kjer sem prebival z ženo, sam naredil postelji, mizo, omaro, iz dimnice pre naredil kuhinjo in vanjo postavil štedilnik, krpal čevlje, izdeloval cokle in coklače, kopal novine, spremljal steže v kolovoze, na kmete hodil na dnne

Bil pri gradnji ceste za barabò in zadnja leta tesar.

Dolga leta redil ženinno hčer in hčer na pankerta — a nikdar tožil, da nisam sam otrok.

Navsezadje mi je bilo neročno, da so drugi imeli z mano težave, preden sem samcat in betežen — kot pomožni delavec —

umrl.

Valentin Polanšek

Pesem moje matere

Brezkončna mena:
Osem ur v tovarni,
ostale ure, če so še svetle,
na gosposkih vrtovih pri pletju plevela,
ponoči pranje, krpanje,
če že ni treba hoditi
k imovitim družinam pod ribat,
in tako naprej,
ker ljudje tako prošijo
in se bojim zamere —

in če bi bilo mogoče,
bi še iz groba hodila
izpolnjevati prošnje
vsem po vrsti
za boglonaj.

Valentin Polanšek

Ob Klopinijskem jezeru

Z vonjem
prežgane čebule je preplavljena cesta,
Natakarice kot lastovke frlijo
med štirioglatimi belimi mizami.
Letoviščarki,
ki svojo spogledljivost
komaj skriva za temnimi očali,
ni noben prostor na terasi po volji.

Zarjavel mladenič
leži na jezerski obali
in ima tranzistor »ča-ča« za vzglavje.

Ne, tu ni koticika
za najine sanje.

Andrej Kokot

Moja pot

Tam,
kjer ni
bilo cest,
pokritih s črnim
asfaltom,
je bila
moja pot.

Moj semafor
je bilo sonce.
Moji konji
runeni oblaki,
vampi goved
moja ura
in moja križišča
vrhovi storžastih smrek.

Andrej Kokot

Nekdanjemu kmetu

Zulji na roki
so ti obledeli.

Zemlja več ne teži
tvojih misli.

Tvoj dan se začne
in konča ob glasu siren.

Le ob vonju junijskih trav
ti še srce zadrhti.

Andrej Kokot

Moja vas

Kot gruča
priletnih ženico
bledih obrazov
in črnih oči
se liše druga k drugi tišče,
kot da so zatopljeni
v zaupni klepet.
Nad njimi pa kot
moški s klobukom čez čelo,
zamišljen v svoje skrbi,
nemo seniki sloje.

ki so zmanjševali krogla probno moč in s tem podaljševali rabeljski posel in seveda tudi obsojenčeve muke in umiranj.

Policista sta nekaj kričala nad drugim obsojencem, preden sta ga privlekla do stene, oškropljene s svežo krvjo. Stalo ju je precej napora preden sta obsojenca privezala k steni. Potem sta na Rosumekov ukaz zaprla vrata, Rosumek pa je vzel eno izmed pripravljenih vojaških pušk, porinil v magazin naboje in z zapiranjem potisnil prvi naboj v cev.

»Upam, da vam bom prihranil posel. Zadel ga bom s prvimi!»

Dvignil je mavzerico in pomiril v sredo med sledi starih strelcev. Strel je oglušujoče odjeknil na ozkem hodniku. Med vonj po smodniku se je pomešal vonj po osmojenem lestu, ki ga je krogla prebila in osmodila zaradi svojega trenja, takoj nato pa je Rosumek potegnil proti sebi težka vrata, ki so se odpirala na hodnik pred bunkerji. Takoj nato se je naglo odmaknil.

»Halo, Glanzner, zdaj ste vi na vrstih!»

Se sedaj se vidi, kako je klecnil in začutil slabost v nogah in obistih. Prav nič čudnega bi se mu ne zdelo, ko bi tedaj planila k njemu policista in ga odvlekla k steni. Ni razumel, ko mu je Rosumek tiščal v roke puško.

»Prezgodaj sem se pohvalil! Za vruga, kaj pa vam je. Saj ste bolj bledi kakor tista usrana svinja pri steni. Ne vem, kako ga je mogla zadeti krogla v ledja. Meril sem vendar dovolj visoko.»

»Torej, na vrsti, kako na vrsti?» je izdaval iz sebe in izgubljeno strmel v praznino, ki so jo vnovič zaprla vrata.

»Nočete tekmovati, kdo ga bo ubil prvi. Dajte, pomerite! Puška mu je zatrepetala v roki.

»Pazite! Varovalka je odklopljena in naboj je v cevil!»

Bilo je že prepozno! Strel je odjeknil. Sam ne ve, kako se je puška sprožila. Samo strel je slišal. Naboj se je zavrtel v strop in odkrušil precejšen kos ometa in ga spremenil v prah.

»Skoro ste me ubili! Zadnji hip sem odbil cev! Toda kriv sem sam. Pozabil sem zapreti varovalko. Zato imate še vedno pravico do naslednjega strela.

Potem sta, menjaje se streljala. Preden je bil obsojenec mrtev, sta porabila enajst nabojev. Noben zadetek sanj zase bi ne bil smrtin, ko bi z enajstimi ranami obsojenca dobesedno razmesarila. Smrad po krvi in človeškem blatu, ki je ustreljencu sililo iz prestreljenega, od zadetkov razmesarjenega trebuha, se je mešal s smodnikovim dimom. Ko sta opravila rabeljski posel in popila kozarec konjaka, se je nekoliko pomiril in mislil, da morda vsevedni Rosumek vseeno ni cesar ne ve o njegovem in Brandlovem sestanku z banditi, da bi za vsak primer rešili svojo kožo.

»Pa je ne bodo rešili. Bodite prepričani, da je ne bodo rešili!»

Ta poudarek ga je vnovič napolnil s strahom in nemirrom. In ko mu je Rosumek ukazal, naj ga spremlja v Kranj, kjer bodo danes obesili enega izmed banditov, ki so januarja minirali kranjski hotel Evropa, a onega ustrelili, mu je zopet prišel pred oči Kogler. Ko sta vozila proti Kranju in ko je na istem odljudnem gozdnatem odseku ovinkaste ceste, prav na mestu, kjer so nekoč ustrelili talce v maščevanje za uničenje gestapovski avtomobil, Rosumek nenadoma ustavil in mu rekel naj pogleda, če ni prednje kolo prazno, je že mislil, da bo doživel Koglerjevo usodo.

Toda nič takega se ni zgodilo. Kolo je bilo res premalo napolnjeno, vendar sta se vseeno pripeljala do Kranja brez defekta. Tudi potem, ko so obesili tistega mladega kuštravega obsojenca in ko sta se z Rosumekom vračala, ga je še vedno mučilo občutje strahu in se ga držalo tudi naslednje dni.

»Bojim se, da Rosumek vse ve,« je zaupal svoj strah Brandlu, ko so ju dvajsetega povabili na Bled, na praznovanje Führerjevega rojstnega dne. »Bojim se, da bova doživela Stauffenbergovo ali Nebbejevo usodo,« je rekel, ker ni hotel imenovati Koglerja ali Fröhlicha.

Brandl je samo zamahnil z roko ali pa je znal bolj prikrivati svoj strah pred Rosumekom.

Na Bledu praznovanje Führerjevega rojstnega dne ni bilo prav nič manj slovesno kakor na primer leta 1942. Vsaj navidez je bilo vse tako kakor takrat. General je govoril o neomajnem zaupanju v genialnega firerja, ki ga je natančno pred devetimi meseci obvarovala sama božja previdnost pred peklenkim strojem izdajalca Stauffenberga in druge zarotniške bande, ki se je prikivala celo v vrhu kriminalistične policije Tretjega Reicha, gruppenführerja SS in generala policije Arturja Nebbeja. Samo tadva je general omenil, a njemu se je zdelo, da sta general in Rosumek nenehno gledala njega, ko je general zagrozil, da bodo najstrožje obračunali z vsakim obupancem, ki bi rad rešil svojo kožo in iskal stikov s sovražnikom.

»Tisti, ki mislijo, da nam je čas že odbil, se krvavo motijo. Tudi, ko bi kazalec naše usode kdaj zdrknul na peto minuto čez polnoči, obupanci in izdajalci te minute ne bodo dočakali. Prej jih bomo uničili!»

Jože Košir

Nekoč je vprašal

Nekoč je vprašal belega konja:

(Dimniki so ga rodili)

kje ima mesto srce?

Nekoč je vprašal metulja:

(Poigraval se je s travniki)

kje ima mesto srce?

Nekoč je vprašal temnega pesnika,

rožo je vprašal, kamenje, dež . . .

o, vse-vse je molčalo;

le ptič je tožil z njim

skozi samotni dan . . . le ptič;

ker se je beli konj zaljubil v oblake,

ker je mladi pesnik pohodil metulja

in rože so pokosili,

iz kamenja zidali hiše,

dež je zemlja izpila . . .

Spraševal je rjave stene mesta —

dolgočasno so zrle vanj, zazidanih ust.

Prosil je v noč, kričal:

» . . . kje je srce? Kje? Kje . . . »

da si košček vzame,

da suhe veke izpere,

pepel v oči.

Objavljene slike so detajli iz reliefa obešenega v dvorani občinske skupščine in ilustracije h Klinarjevi Kantati — vse delo akademskega slikarja Jaka Torkarja

Ta generalov stavek mu je tisti večer pred desetimi dnevi ves večer zvenel v ušesih. Se davi ga je zaradi tega napadla tesnoba. Sele ti kresovi, ki so nocoj goreli po vseh hribih in naznanjali partizanski obroč, so ga iztrgali strahu pred Rosumekom in generalom, zato pa so mu vžgali vanj še hujši strah, ko se je spomnil, da ni izpolnil niti enega samega partizanskega pogoja. Nasprotno! Strah pred Rosumekom ga je celih devetnajst dni trl in slepil, da ni upal niti pomisliti na izpolnitev partizanskih pogojev. Nasilje nad jetniki je še poostrel in jim še davi grozil, da jih bo dal vse od kraja postreliti. Ponavljal je generalove besede, le da jih je uporabil kot grožnjo, ki naj bi jetnikom ubila sleherni upanje na osvoboditev in rešitev.

»Edina vrata, ki se vam bodo še odprla, so vrata na strelišče.»

Tako je mislil še davi in bil v resnici tudi prepričan, da bo dal še pred morebitnim koncem vse od kraja postreliti, saj je upal, da se bodo še lahko umaknili. Ti kresovi pa so mu upanje docela omajali.

»To je konec. Prav gotovo konec . . .«

To noč se ga spanec ni usmilil.

Marjan Starec

V dimu . . .

Pustih saj in grdih sanj stopinje rjave gazijo dehteče cvetje.

Koprena barva se utaplja v žarečih žlindrimih livadah.

Sonce se krvovarjavo je vsesalo v železno listje in posijalo na staro, razžopano pot.

Stopinje rjaste povsod.

In le želje našle so kot, kamor z nasipov strupeni smrad ne zaide, kjer le zaklad v zaslanjanih očeh ni trudna misel najde.

Moj dan . . .

Je len ropot. Žerjavi razkladajo staro železo. V smrdljivo temo se ukradel je vonj pomladnega cvetja. Žerjavi bobneče stresajo staro železo. Vrisk. Pijane koraci široko in upa, da bo kmalu prvega. Selest, ropot in jaz sem tegel v trudno temo.

Večer pod plavži . . .

Večer razjeda sikanje razjarjene železne pene, kot drobceni žebliji bode sivi prah v oči. Tam tone dan v sen, a tu jekleni okostnjak med zublji v noč boljši. Tu sva doma in najin dan je in večer, tu s svežo roso si izprala mi oči.